

УДК 821.161.2-82-3

DOI: 10.31891/2415-7929-2019-19-18

ПРИЙМАК І. В.

Хмельницький національний університет

СТИЛЬОВІ ДОМІНАНТИ РОМАНУ ОКСАНИ КЕРЧ «НАРЕЧЕНИЙ»

У статті досліджується тяглість неоромантичної традиції, яскраво представлені у творчому доробку О. Кобилянської, у літературній спадщині Оксани Керч. Мистецька діяльність письменниці розглядається в контексті західноукраїнського літературного процесу міжвоєнного періоду, зосереджується увага на неоромантичних мотивах як домінантних у романі «Наречений».

Ключові слова: неоромантизм, психологізм, художня проза, роман, літературний процес.

PRIYMAK I.

Khmelnitsky National University

STYLISTIC DOMINANTS OF OKSANA KERCH'S NOVEL «NARECHENY»

The article examines the work of Oksana Kerch – a representative of the literary process of the interwar period in Halychyna. Her work is considered in relation to the general artistic trends of the day, in particular in terms of stylistic features of the writer's prose. For a long time, her work, removed from the cultural process, was on the margins of literary criticism. Although Oksana Kerch's prose is unknown to the general public, her artistic heritage is original and distinctive. At one time, the writer's works were published on the pages of well-known periodicals, such as "Women's Fate", "Nova hata", "Ukrainian News", and were published in separate prints. The return of the artistic figure of Oksana Kerch to the all-Ukrainian literary process necessitated a comprehensive study of her creative heritage. In particular, it is important to consider the genre and style specifics of the writer's novels. The novel "The Groom" is bright and original in the writer's artistic work. In this novel the author recreates the dramatic events of the interwar decades in Halychyna. A notable feature of the work is autobiography – the writer herself witnessed those turbulent events of the struggle of Ukrainian patriotic youth for their national identity. The novel consists of twenty-one stories. The four main characters take turns telling about the life of military and interwar Lviv and its inhabitants. On the printed pages, the author created a unique figurative world that reflected the conflicts of the era. In the novel, Oksana Kerch recreates the environment in which the ideas of the national liberation movement are born, and through the perception of her own national identity, she models neo-romantic ideals on her way to serve the native people. The neo-romantic concept is vividly embodied in the pages of the work. Here the author continues the tradition that has developed in Ukrainian neo-romanticism – the dominance of the theme of Ukraine, the struggle for its independence.

Keywords: neoromantism, psychologism, artistic prose, novel, literary process.

Художня спадщина Оксани Керч (Ярослава-Оксана Гаращак) (1911–1991) – досить цікаве явище в історії української літератури. Тривалий час її творчість, вилучена з культурного процесу, перебувала на маргінесі літературознавства. Однак можемо стверджувати, що її прозовий спадок становить невід'ємну частину української літератури середини половини ХХ ст., засвідчуючи жанрово-стильові особливості її еволюції та модерної трансформації. Комплексне дослідження новаторських тенденцій, які зустрічаємо у її творчій спадщині з огляду вияву художнього експерименту авторки, а також простеження впливу національної традиції на її оригінальне письмо є невідкладним завданням сучасного літературознавства.

Зауважимо, Оксана Керч не належала до когорти відомих митців західноукраїнського літературного процесу міжвоєнного періоду. Її твори, швидше за все, знаходилися «в тіні» більш відомих письменників: О. Турянського, Наталени Королевої, Ірини Вільде, Б. Лепкого, А. Лотоцького, В. Софроніва-Левицького, М. Яцківа тощо. Однак і до маргінальних діячів свого часу письменницю не можна зарахувати. Перебуваючи «в другому ешелоні» літераторів, Оксана Керч поруч із Дарією Віконською, С. Яблонською створювала цікаві й оригінальні художні полотна. Її літературна діяльність тісно пов'язана із часописом «Назустріч», також твори та статті цієї авторки друкувалися на сторінках відомих українських часописів «Жіноча доля», «Нова хата», «Українські вісті» та ін., виходили окремими виданнями.

Лише в кінці ХХ на початку ХХІ ст. твори письменниці повертаються на рідну землю. Справжнім відкриттям для читача незалежної України стала публікація її роману «Альбатроси» у часописі «Дзвін», а також вихід у світ романів «Наречений» та «Альбатроси» у видавництві «Галицька видавнича спілка». На сьогодні творчість Оксани Керч маловідома широкому читачькому загалу, не залучене й дослідження її творів до наукових праць. Поодинокі згадки зустрічаємо про письменницю у В. Агеевої, Л. Кавун, М. Тарнавського. Але ці звернення спорадичні й не дають змоги цілісно осмислити феномен Оксани Керч у національному літературному процесі.

Твори Оксани Керч повернулися в Україну, однак варто зазначити, що й сьогодні її літературний спадок не отримав належного поцінування, ще немає спеціального дослідження життєвого шляху і творчого доробку письменниці, ще бракує детального текстуального аналізу творів, дослідження індивідуального внеску письменниці у велику прозу, у розвиток модернізму в українській літературі міжвоєнного періоду. Відкритим залишається й питання вивчення стильових особливостей повістей та романів письменниці.

Власне наявність таких недосліджених лакун, необхідність комплексного розгляду прозової спадщини Оксани Керч і зумовило актуальність нашого дослідження.

У цій статті ми маємо на меті охарактеризувати стильові домінанти письменниці (на прикладі роману «Наречений»).

В українській літературі кінця XIX – початку XX ст. розвивається неоромантизм, який представлений у творчості О.Кобилянської, Лесі Українки. Ці мисткині художнього слова створили плідний ґрунт для подальшого його розквіту в творчості митців наступних поколінь.

Саме на Галичині з'явилася нове покоління письменників, яке мистецьки виражало духовно-патріотичні віяння міжвоєнної доби. У творчості цілої генерації західноукраїнських неоромантиків (І. Вільде, К. Гриневичевої, А. Лотоцького, А. Чайковського, Р. Федоріва) яскраво втілені риси неоромантичної поетики. Послідовники О.Кобилянської активно розробляли проблему національно-патріотичного ідеалу, формували концепцію неоромантичного героя

Оксана Керч, порушивши у своїй прозі питання національного відродження, емансипації людини, формування вольових якостей українця, становища митця у суспільстві, продовжила традиції національного варіанту неоромантизму. Ідейна та художньо-образна структури прози письменниці були спрямовані на збереження національної ідентичності українців. Прикметною рисою її мистецького реноме є те, що вона подає життя крізь психологічну призму, що дає змогу читачеві відчутти на собі переживання героїв, створюється так званий ефект присутності.

Становлення письменниці відбулося в атмосфері мистецько-літературного руху Західної України, проза мисткині є свідченням художньої зрілості авторки, доброї обізнаністю із літературними тенденціями доби. У її творчості спостерігаємо органічне поєднання модерністських напрямів, серед яких чільне місце посідає неоромантизм.

У «Нареченому» авторка відтворює драматичні події міжвоєнних десятиліть на Галичині. За влучним спостереженням рецензентки Софії Наумович «авторка вмістила на 280-ти сторінках цілу епоху» [3, 258]. Прикметною рисою твору є автобіографізм – сама письменниця була очевидцем тих буремних подій боротьби української патріотичної молоді за свою національну ідентичність.

Роман «Наречений» складається із двадцяти однієї розповіді. Чотири головних герої по черзі розповідають про життя воєнного та міжвоєнного Львова та його мешканців. На друкованих сторінках авторка створила неповторний образний світ, який відбив конфлікти епохи. Роману властива подієвість, динамічність, зміна місця перебування героїв. Однак, незважаючи на присутність зовнішнього сюжету, маємо підстави стверджувати, що домінує сюжет внутрішній. В основі нарації лежить внутрішній монолог головних героїв, їх роздумів, переживань. Домінування першоособової нарації оповідачів-персонажів, кожен з яких плете барвисту тканину власної долі, розкриває характери та живі портрети персонажів твору.

В західноукраїнському літературному процесі спостерігаємо велику зацікавленість письменників національно-визвольним рухом міжвоєнного періоду. Саме у такі особливі періоди відбувається формування нового типу героя – сильної вольової особистості, яка суспільні інтереси ставить вище над особисті, а мету свого життя вбачає у служінні рідній землі. Неоромантичний герой виборює свободу не тільки для самого себе, а й для свого народу. Україна з усіма проблемами навколо неї стала домінантою у прозі 20-30-х років, з якої починалися і якою закінчувалися усі особистісні конфлікти героя. Любов'ю до неї визначався і неоромантичний герой, бо національна свідомість та любов до батьківщини були однією із складових характеристики ідеального неоромантичного героя, який мав бути мужнім, вольовим і мудрим, а головне – активним, щоб вибороти Україні незалежність. Тому її доля – це доля кожної людини.

Оксана Керч прагне змодельювати «новий тип українця» беззастережно відданого нації та справі незалежної державності. Головний герой твору – поручик Семен Трусевич, «наречений», який вбачає своє призначення у служінні рідному народові: «Раз живемо! І як неповторно живемо в боротьбі, як наші предки, щоб нащадкам та було краще!» [3, с. 42].

Хронотроп роману охоплює два десятиліття міжвоєнного періоду, нараторами почергово є герої твору – поручик, Люба, Вероніка, Ромек, з їх розповідей й формується художня канва твору. Авторка, як це було і в О. Кобилянської, асоціює себе з однією з героїнь твору – Любунєю. На початку повіствування це маленька дівчинка, дитинство якої припадає на складні воєнні дні. Війна й всі негаразди, пов'язані з нею, закарбувалися у свідомості: «Та коли вже виросту, коли буду велика, може нічого такого не треба буде розуміти? Може вже не буде такого всього? Чого не буде? Війни? Спання в підвалах на солом'яниках, при кіптявих свічках, гливкого хліба – воєнного комісіяка, від якого болить живіт? Пострілів у вікна?» [3, с. 8].

За зовнішніми негараздами криється й внутрішній дисонанс. Оксана Керч відтворює щемкі дитячі усвідомлення національної нерівності. В одній кам'яниці проживають і українці, й поляки, євреї. Діти змалку звикли до спільних ігор, потоваришували, однак через суспільно-політичні події зароджуються перші національні конфлікти: «А що вже діється з Ромком, моїм товаришем! Він крикнув до мене замість звичайного «сервус» – «кабанка!»» [3, 9]. Через дитяче сприйняття авторка передає болючу на той час проблему національної нерівності, проектує ці дитячі враження формування національної психологічної моделі ставлення до себе й світу. У романі дуже гостро поставлено проблему українсько-польських взаємин, яка у контексті твору вона розкривається за допомогою любовно-психологічної колізії (Любка-Ромек).

Письменниці не притаманне ідеалізування українсько-польських відносин, вона усвідомлює всю важкість будування мостів взаєморозуміння, але надії на це не полишає. Це підтверджує надія Ромека на те, що він все-таки одружиться із Любуною. Але дівчина іншої думки. Вона розуміє, що між ними суцільне провалля незгод та відмінних пріоритетів. Не випадково, мабуть, таку важливу роль відіграє в романі форма діалогу. Для висвітлення ідеологічних, міжнаціональних конфліктів вона найдоцільніша, оскільки морально-ідеологічні конфлікти показують зіткнення протилежних сторін діалогу: «Дивіться! Дивіться! Кабанка і паршивка! Товариство наглого обдарця! Ану геть з нашого двору!» [3, с. 11]. Навіть діти, і ті у своїх забавах самоідентифікуються: «Тут за кріслами – ваш край. Крісла – Вісла, а наша земля тут, де канапа. Ти ввійшов на нашу землю, але ми тебе звідти вишпуряємо! Ану!» [3, с. 43]. Йдеться про увиразнення національних позицій обох народів, постання кожного з них за свої права.

У романі Оксана Керч відтворює середовище, в якому зароджуються ідеї національно-визвольного руху, а також через сприйняття власної національної ідентифікації, свого шляху служінню рідному народові моделює неоромантичні ідеали. Дівчина Люба-Любуна – втілення неоромантичної жіночої особистості у своїй довершеності. Цікавим засобом змалювання психологічного портрету є опис одного героя крізь призму бачення іншого. Найкраще це висвітлено у романі «Наречений». Закоханий Ромек порівнює Любуню із білою квіткою: «Була як біла квітка в маркізетовій суконочці. Опалені ноги, очі такі, як над водою» [3, с. 74]. Вдало спостерегла Любуна зміни в душі пані Люни крізь портретний образ: «Пані Люна була як завжди. Ні, таки трохи інакша була. В очах утома, я її бачила, хоч рухи ще жваві, і готовість завжди комусь послужити» [3, с. 232].

Оксана Керч, моделює не тільки образ «нової жінки», але й «нового чоловіка», які у творі не вступають у конфлікт, взаємодоповнюючи один одного творять гармонійний образ «нової» людини. Саме таким неоромантичним героєм у «Нареченому» є поручик Семен Трусевич. Романтичного забарвлення герою надає той факт, що в уяві дівчат він є нареченим, але, зважаючи на суспільно-політичні обставини, особистому шляху обирає шлях борця за незалежну Україну.

У романі «Наречений» авторка продовжує традиції, що склалися в українському неоромантизмі, – домінування теми України, виборювання її незалежності. У прозі першої половини ХХ ст. особистісний конфлікт відходить на «другий план», натомість домінує почуття обов'язку перед рідною землею, служіння Батьківщині, відстоювання її інтересів, боротьба за незалежність України. Любов'ю до неї визначався і неоромантичний герой, бо національна свідомість та любов до батьківщини були однією із складових характеристики ідеального неоромантичного героя, який мав бути мужнім, вольовим і мудрим, а головне – активним, щоб вибороти Україні незалежність.

Варто зазначити, що такий неоромантичний герой суспільно активніший, він не тільки вболіває за свій народ, а бере на себе відповідальність за його долю, тобто стає народним лідером, проводирем, рушійною і творчою силою. Риси «сильного чоловіка», героя «нового часу» яскраво втілені Оксаною Керч в образі Семена Трусевича. Авторка творі уникає детальних описів подвигів головного героя, тут відсутні деталізовані розповіді про військові операції, підпільну діяльність Семена. Головним засобом творення художнього образу є характеристика поручика іншими героями. Сповнений експресії діалог наприкінці роману, у якому найяскравіше постає неоромантичний образ нареченого: «Він був безіменним, невловимим, не заступним «поручиком» Шпаком, Гордієм, Шиншенем, Лісом і ще скільки там було у нього імен, масок, псевдо. А скільки акцій, нападів, організованих виступів, яка безперервна боротьба нашого народу з Польщею велася під його незримим проводом!» [3, с. 234].

Важливим моментом у творчості неоромантиків також є зображення людини та її місця у суспільстві. «Суб'єкт страждає, роздумує, прагне, надіється, зневірюється, діє, бунтує, час від часу отримує можливість відчувати в собі вільну істинно людську сутність. Його переважно відрізняє трагічне сприйняття дійсності й одночасно стоїцизм, мужність, готовність до випробувань. Йому чужі покірність, самоприниження, він зберігає свою гідність» [6, с. 20-21]. Ці основні риси властиві неоромантичним героям Оксани Керч. Герої «Нареченого» – люди самодостатні, для яких дуже важливим є збереження своєї гідності. У хвилини слабкості й зневіри їх рятує ідея жертвовності, бо усі вони живуть не для себе, а для інших і прагнуть бути потрібними людям.

В основі неоромантизму 20–30-х рр. ХХст. – «концепція двох світів, романтичний творчий метод з використанням деяких реалістичних прийомів», вважає Д.Царик [6, с. 17]. У романі Оксани Керч постають реалістичні картини життя воєнного лихоліття, наступних десятиліть, більшовицької окупації. Почасти у художній простір вплітаються елементи натуралізму, що дає змогу авторці подати об'єктивну картину доби. Важливим елементом, який впливає на настрій та стан душі героїв роману «Наречений» постає опис міста. На різних етапах життя воно постає у відмінних барвах. До прикладу, у юнацьких роках Вероніка бачила воєнне місто, але це не давало їй любитися його чарівністю. Згодом, коли дівчина залишилась сиротою, то місто постало перед нею, як суцільні «... бруд, задуха, пекло» [4, с. 91]. У іншого героя роману, Трусевича, місто «... викликає на сентиментальний неспокій» [4, с. 138]. Він відчуває, що воно «... залягло в якомусь незайманому куточку його душі, щоб на далеких чужинах відсвічувати теплим сяйвом» [4, с. 138].

Сюжет роману Оксани Керч визначається динамічністю і напруженістю, події у творі розгортаються інтенсивно, драматично; герої весь час потрапляють в екстремальні ситуації (підпільна діяльність українців у міжвоєнному Львові, перебування Вероніки у сталінських таборях, більшовицька окупація Львова).

Фізичні та душевні випробування створюють психічне напруження. Розкриття природи характеру у прозі О. Керч відбувається двовекторно: з одного боку, через дії і вчинки героя, з другого, – через висвітлення його внутрішнього світу, який, подається письменницею у зв'язку з зовнішнім його виявом. Прозові твори Оксани Керч – глибоко психологічні, в них послідовно зосереджується увага до людини, її внутрішнього світу, різноманітних її зв'язків зі світом.

Оксана Керч як письменниця формувалася під впливом творчості сучасників, у процесі культурно-освітньої діяльності, у вирі складних подій міжвоєнного періоду ХХ століття. Її творчість органічно пов'язана з літературними тенденціями доби; у ритмі літературних напрямів і течій, творчо переосмислених, формується індивідуальний стиль авторки.

Дослідження творчої спадщини Оксани Керч важливе для повного розуміння специфіки мистецького простору міжвоєнного періоду на Галичині. Ґрунтовне й цілісне вивчення її творчого доробку дозволить заповнити одну із численних лакун у дослідженні українського мистецького руху міжвоєнного періоду та літератури діаспори.

Література

1. Андрусів С. М. Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років ХХ ст.: монографія / С. М. Андрусів. – Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2000. – Тернопіль : Джура, 2000. – 340 с. Каф. укр. філол. вочевидь не знає про нові вимоги щодо оформлення літер. Тут все по-старому. Ви б їм подзвонили, сказали, що вже з 2015 року діють нові правила.
2. Біла А. Український літературний авангард: пошуки, стилеві напрямки : монографія / А. Біла. – К. : Смолоскип, 2006. – С. 299-337.
3. Керч Оксана Наречений / Оксана Керч. – Л.:Галицька видавнича спілка, 2006. – 258 с.
4. Мафтин Н. Західноукраїнська та еміграційна проза 20-30 років ХХ століття: парадигма реконквісти. Монографія / Н. Мафтин. – Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2008. – 356 с.
5. Олійник-Рахманний Р. Літературно-ідеологічні напрямки в Західній Україні (1919-1939 роки) / Р. Олійник-Рахманний; Передм. Ф. Погребенника. – К.: «Четверта хвиля», 1999. – 232 с.
6. Царик Д. Типологія неоромантизму / Д. Царик. – К.: Штинця, 1984. – 168 с.

References

1. Andrusiv S. M. Modus nacional'noyi identy'chnosti: L'vivs'kyj tekst 30-x rokiv XX st.: monografiya / S. M. Andrusiv. – L'viv : L'vivs'kyj nacional'nyj universy'tet imeni Ivana Franka, 2000. – Ternopil' : Dzhura, 2000. – 340 s.
2. Bila A. Ukrayins'kyj literaturnyj avangard: poshuky, sty'lovi napryamky' : monografiya / A. Bila. – K. : Smolosky'p, 2006. – S. 299-337.
3. Kerch Oksana Narechenyj' / Oksana Kerch. – L.:Galy'cz'ka vy'davny'cha spilka, 2006. – 258 s.
4. Mafty'n N. Zahidnoukrayins'ka ta emigracijna proza 20-30 rokiv XX stolittya: parady'gma rekonkisty'. Monografiya / N. Mafty'n. – Ivano-Frankivs'k: VDV CIT Pry'karpats'kogo nacional'nogo universy'tetu imeni Vasy'lya Stefany'ka, 2008. – 356 s.
5. Olijny'k-Raxmannyj R. Literaturno-ideologichni napryamky' v Zahidnij Ukraini (1919-1939 roky') / R. Olijny'k-Raxmannyj; Peredm. F. Pogrebenny'ka. – K.: «Chetverta xvy'lya», 1999. – 232 s.
6. Czary'k D. Ty'pology'ya neoromanty'zma / D. Czary'k. – K.: Shty'y'ncza, 1984. – 168 s.

Надійшла / Paper received: 28.09.2020

Надрукована / Paper Printed : 04.11.2020